

אותנו, ה'וורקדורפיס', במילים לא כל כך עדינות. 'הכשרת נסיכים, חיי מותרות, קשה להבין למה תנועה מכירה בהכשרה הזאת...' באשר לעבודה ולמאמץ הגופני אולי הצדק היה איתם, אך בוורקדורף ראו גם את הצד השני של המטבע. היו בינינו רבים שכבר דיברו עברית שוטפת, או בקיאים בבעיות הרעיוניות של התנועה והכוחות המנהיגים. אמנם איש לא בא בטענות לחברי ההכשרה הבודדת, שהגיעו למרכזים האזוריים שלהם לשיעורי העברית או להרצאות ונרדמו על כיסאותיהם; מי מסוגל ללמוד אחרי 12 שעות עבודה מפרכת? לכל דבר יש מחיר, ולכל מטבע שני צדדים. רטרופקטיבית ניתן לומר, שכל הוויכוח היה עקר: בארץ כולם למדו עברית, והנאמנות לרעיון הקיבוצי, אם לא הציוני, הייתה דומה בשני המחנות. כבר אז הייתה לא מעט צביעות בהצגת עמדות אידיאולוגיות ובודאי בעמדות כלפי העבודה הפיזית. הרצו שם קרל כהן ואישתו רוזה על מרקסיזם ומטריאליזם היסטורי. זיקתם לתנועה הקיבוצית לא הייתה חזקה יותר מזו של כל אזרח תל-אביבי. שניהם היו ציונים נלהבים ואזרחים נאמנים למדינה. קרל במשרד רה"מ, ורוזה בעבודתה בשגרירות ההולנדית. אך מה להם ולבלעדיות הרעיונית? ולא רק הם. אך היינו צעירים. מי ישפוט היום להט השאיפה לבנות עולם אחר לאור התכשורת אירופה לערכים שהיא עצמה יצרה?

המבוכה הייתה כללית; האם יש לנו בכלל עוד מקום בעולם זה שקם נגדנו? מי יכול היה לענות על כך? נשאר רק דבר אחד - לעשות צעדים נמרצים לעלות לארץ ישראל. צעדים אלה לא היו בידינו. מישהו היה חייב לדאוג לכך. ולמישהו זה האמנו.

ומתוך אמונה זו יצרנו לנו מיתוס משלנו, מיתוס גרעין העלייה. כבר קודם לכנס עלתה מחשבה להתארגנות למטרת עלייה, לייסד מעין קבוץ עלייה, גרעין מגובש, שמחליט על דרך משותפת בארץ ישראל. בשיחות עם חברים מההכשרות הבודדות התפתח הרעיון ולבש עור וגידיים. הוגה הרעיון בוורקדורף היה אברהם גוטסמוץ (לימים בר מנחם ובעתיד ראש עיריית נתניה), ומצד חברי דוונטר היו אלה שמואל לסר ואלכס רוזנבלום, שהציעו להכין תוכנית פעולה ואיתה לפנות לחוג רחב של חברים, הן בוורקדורף והן בהכשרה הבודדת. כל העניין היה נשאר על הגייר, לולא נוכחנו, בעצם ימים אלו, שמתכננים עליה בהיקף גדול, בכל דרך.

לעניין התארגנות לעליה משותפת היה רקע וסיבה "היסטורית". השנתונים הראשונים בוורקדורף וגם בדוונטר ראו במשק עין חרוד יעד להצטרפות, ומאוחר יותר גם בבית השיטה. בשנת 1937 מזכירות הקבוץ המאוחד לא הייתה מוכנה להפנות עוד עליה מהולנד רק לשני משקים ותיקים ומבוססים יחסית. תחילה רצו לחזק את פלוגות העבודה הרבות, הרזרבה ההתיישבותית, שהתקיימו במושבות וחיו בדוחק מעבודה שכירה בפרדסי הסביבה. סיכוי קבוצות אלו לעלות על הקרקע היו כסיכוי חלוצי יבשת אירופה לזכות בסרטיפיקאט, ז.א. קרובים לאפס. פחות מובנת לנו הייתה הגישה, הטוטאליטרית במקצת, של חברי הנהגת הקבוץ, שדרשה משמעת מוחלטת של היחיד, לפיה עליו לעמוד לרשות התנועה, ללא כל תביעות לחברה או מקום. איני יודע אם מוסדות הקליטה של הקבוץ נהגו כך באמת לגבי יחידים - לגבי גוף מאורגן, גרעין של כמה עשרות חברים, העניין היה נראה אחרת; לגוף כזה היה כח מיקוח והמגעים איתו היו על בסיס מו"מ קולקטיבי.

התחלנו לפעול. מכונת הכתיבה, עם קרלה ככתבנית, התחילה לטחון סטנסילים. נשלחו חוזרים ונקבעו פגישות ושייבות. המפגשים היו בדרך כלל בוורקדורף. חברי ההכשרה הבודדת החלו להופיע אצלנו ולקחת חלק פעיל בעיצוב הרעיון. אני מדבר במושגים של הימים ההם ובאידיאולוגיה בה היינו שבויים; חשבנו בדפוסים של פרסומי "הקבוץ המאוחד" מבלי שאיש ידע, איך החיים שם במציאות היומימית. אם ברצוני להגדיר אופי של "קבוץ עלייה", עלי להזכיר בקצרה את השוני בין התנועות הקיבוציות השונות, לפחות עד קום המדינה. הוותיקה ביניהן, מיסודה של דגניה, התארגנה כ"חבר הקבוצות". היא דגלה בקבוצה האינטימית. כל קבוצה תמנה לא יותר מ-50-60 משפחות, עם מיון חברתי קפדני. הקבוץ המאוחד מיסודו של עין-חרוד דגל בקבוץ גדול וגדל, פתוח לכל אחד שרצה לחיות בו, עם קריטריונים חברתיים מינימאליים. לפי השקפת חבריו רק קבוץ גדול של מאות משפחות מסוגל לפתח משק חקלאי יעיל, משק מעורב רב ענפים, שיבטיח תעסוקה לכולם מעבר לעונות החקלאיות. הקבוץ הארצי של השומר הצעיר ראה בהתאמה האינטלקטואלית של חבריו את הקריטריון החשוב ביותר: המטרה הייתה "קולקטיביות רעיונית", קונצפט לניניסטי, שליווה אותם עד שנות ה-90, אך כבר בתחילה זה לא מנע מהם לפתח משקים מתקדמים מבחינה כלכלית. בחינוך המשותף, התנועות לא היו שונות כל כך זו מזו; השוני בלינת ילדים בכמה קבוצים נבע יותר מתנאים טכניים ולא רעיוניים. הבדלים היו קיימים בשאלת "הרכוש הפרטי"